Абдулла Шаигин анадан олмасынын 100 иллији

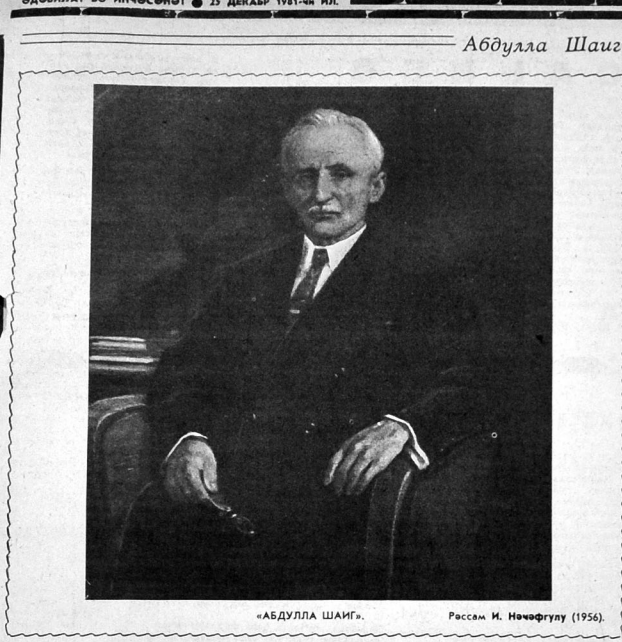

«АБДУЛЛА ШАИГ». Рәссам И. Нәчәфгулу (1956).

Вәтәнпәрвәр шаир

ӘДӘБИЈЈАТЫМЫЗ тарихиндә көкәл јазычы, көркәмли маариф вә мәдәнијјәт хадими кими танынмыш Абдулла Шаиг бөјүк јарадычылыға XX әсрин әввәлләриндә ше'рлә башламышдыр. О, ингилаб гәдәки јарадычылығында «Мәктәб јетишмәдә», «Кечи», «Иблисин һәзјрунда», «Гафгаз чичәји», «Идеал вә инсанлар» кими нәср вә драм әсәрләри јазса да, даһа чох бир романтик шаир кими танынмыш, һәрмәт газанмышдыр.

Әләмәтдар һалдыр ки, кәнч јазычы әдәби фәалијјәтә башладығы илк илләрдән дөврүнүн танынмыш, габагчыл зијалылары илә бир чәбһәдә чыхыш етмәјә башлајыр. Доғрудур, А. Шаигин илк әсәрләринә һәјат, һадисәләрә, мүхтәлиф ичтимаи-әхлаги проблемләрә мүнасибәтә мүәјјән икилик, шүбһә вә зиддијјәтләр дә өзүнү көстәрирди. О, узун мүддәт Ч. Мәммәдгулузадә, М. Ә. Сабир кими мүбариз, дөјүшкән реалистләрин башчылығы етдији сатирик «Молла Нәсрәддин» әдәби мәктәби илә, А. Сәһһәт, М. Һади, Һ. Чавид кими бөјүк ше'дәдларын тәсири етдији мүтәрәгги романтизм чәрјәнләри арасында тәрәддүд етмиш, һәр ики үслубда мараглы әсәрләр јаратмышдыр.

Лакин А. Шаиг нәдән вә һансы үслубда јазырса-јазсын, өз пак, һуманист табиәтинә, ишыглы шаир «мән»инә һәмишә саді галмыш, јүксәк, нәчиб әмәлларә јашамышдыр. Онун әсәрләриндә һәм реалист сөнәткарлығы, һәм дә романтикләрин јарадычылығына хас олан јахшы, мүсбәт кејфијјәтләр бирләшир, әвәзләт тәшкил едир. Бу бирлик, әвәзләт хүсусилә һәр ики мәктәб үчүн характер сәјилан вәһид анлајышлары, әзәдлыг һәсрәти, вәтәнпәрвәрлик вә вәтәндашлыг борчу кими ичтимаи-әхлаги мотивләрин тәсвир вә тәрәнүмүндә даһа чох өзүнү көстәрирди. А. Шаигин илк әсәрләриндә, үслуб фәргләриндән, мәзмун вә форма мүтәнасибликләриндән асылы олмајараг, һәм дә хүсуси бир сафлыг, дөрин самимијјәт һисси һакимдир. Һәр шејдән өввәл мәһз бу сафлыг вә самимијјәт һисси А. Шаига мүхтәлиф көнүлләрдә олан јазычыларымызын јахын јох јерә, нејин мәзмун ифадә едән мүтәдәс бир анлајышдыр. Бунда көрә дә о, халгын интибаһы, ичтимаи дүрчәлиши үгрунда јоруламадан мүбаризә апаран, «миллатчын кениш, парлаг, мүзәјјән чығырлар ачан» Һ. Б. Зәрдаби, Ф. Б. Көчәрли, М. Ә. Сабир, Н. Б. Вәзиров, Н. Нәриманов кими вәтәнпәрвәр шәхсијјәтләри дәрин һөрмәтлә, мәһәббәтлә јанашыр.

А. Шаиг јарадычылығында вәтән мәһәббәти һәмишә әзәдлыг һәсрәтинә, мәс'ud, хошбәхт бир әләм арзусу илә бирләшир. Шаир тез-тез әзәдлыг, бәрабәрлик, сәадәт һәгғында романтик хәјаллара дәлиг, көзәл үмидләрә јашајыр. Лакин бу ширин хәјаллар чох вахт һәјатда өз реал зәмининә тапа биллмирди, онлара ачы кәдәр, тәәссүф һисләри гарышырды. Чүнки А. Шаиг јахшы көрүрдү ки, ичтимаинда јашадығы чәмијјәт сон дәрәчә әдәләтсиз гурулмушдур, «гара дөвран бүланы чај кими ахыб кедир», һәр јердә чәһаләт, көркмәк һөкм сүрүр, «зәвәллы милләтнин һаггы памал олур», һүгугу,ләјагәти тәһгир едилир.

«Нијә үчүдү?», «Ејирминчи өср хитабы, «Нурријјәт өрниси», «Шикајәтләрим», «Һәр шеј көнә», «Вәрәмли һәјат», «Үлкәр» вә с. ше'ләриндә шаир мәвчуд чәмијјәтин ән әғыр дәрдләринә тохунур, «бу јер, бу көј, бу күнүш көнә, бу һәјат көнә, идәрә көнә, башар көнә, каннат көнә, чаһан јашармы бу мүдһиш зәвалын алтында?..» — дејә ачы-ачы шикајәтләнир. Үмидин азад, ишыглы көләчәји, «Нурријјәт күнешинә» бағлајыр, ондан көмәк, ничат истәјир:

Булудлара бүрүнән
ај күнешин Нурријјәт!
Битир бу зүлмләри,
вер чаһана бағыш һәјат!

Шаир зүлмәт дүнјасына, гарлы, боранлы гыша охшатдығы көнә чәмијјәтә гаршы үсјан едир, онун надан, әдәләтсиз гајдә-ганунлары илә барышмаг истәмир:

Инанын, достларым, мәнә
инанын!
Бир заман мәнә олар бу
истибдад!
Галар анчаг бу зүлмдән
бир ад!
Утанын, инди зүлмдән
утанын!

Шаир төкчә көзәл арзуларла јанашыр, онун хејирхаһлығына, алчаныблығына үрәкдән инанырды.

А. Шаигин ингилаба гәдәки ше'р јарадычылығында әмәк вә зәһмәт мәвзусу да мүһүм јер тутур. «Өкинчә», «Өкин һәмәсин», «Кечи», «Дәгләр султаны», «Өкинчи вә хан» кими әсәрләриндә шаир өз гәлбинә јахын сатирә гуртармыш, «күфәти гуру јердә галан», «текнәдә чөрәји, ахурда саманы олмајан» зәһмәткешләрин ачынаҹлы һәјатыны, әғыр мүсибәтләрини гәләмә алмышдыр. А. Шаигин тәсвир етдији кәндлиләр, чобанлар кечә-күндүз гатәр өчүндә чалышан, лакин зәһмәтинин бәһрәсини көрмәјән сәдә әмәк адамларыдыр.

Мараглы бурасыдыр ки, зәһмәтдән вә әмәк адамларындан сөһбәт дүшәндә А. Шаигин тәсвир үсулу вә бәдии ифадә васитәләри дәрәчә дәјишир, садәләшир. Шаир тез-тез рәвә, тәбии, һәјати дәталлара, һәтта кинајәли, сатирик бојалара мүраҹиәт едир. Бу чәһәтдән Сабир тәрәфиндә јазылмыш вә һаким табәгәләрин һәрис, мәтәмарны табиәтини мәһәрәтлә ифшә едән «Өкинчи вә хан» ше'ри даһа сәчијјәвидир:

Кәлмишәм бош әл илә
ганына, гәмә, дәхиләм,
Јохсулу, үзү гара, әмәји
пуч вә сәфиләм.
Гәлби гырығам, бојну бүкүк,
тәсә, әлиләм.
Кәл ејләмә мәнә дәрдинә
дәрман, сәнә гурбан,
һагсыз, гуру муздурча
бу һејван, сәнә гурбан.

А. Шаиг ингилабдан сонракы илләрдә бөјүк јарадыҹылыг јанашы, поезија сәнәткарлығы фәалијјәтини дәләјагәтлә дәвам етдирмиш вә сосиалист һәјатымызын мүхтәлиф саһәләринә һәср олунмуш бир сыра гијмәтли ше'рләр јазмышдыр. Бу ше'рләр, шүбһәсиз, јени јарамазда олан Азәрбајҹан совет поезијасынын инкишафында вә формалашмасында мүһүм рол ојнамышдыр. А. Шаигин әртыг әдәбијјатымызын үмумм фондуна дахил олмуш нәср вә драм әсәрләри кими, ше'рләри дә хәлгмызы тәрәфиндән севилә-севилә охунур вә јүксәк гијмәтләндирилир.

Хәлил ӘЛИМИРЗӘЈЕВ

МӘН һәмишә бир охучу кими, А. Шаигин кичик мүхәрриф вә досту кими, бөјүк мүәллим вә әдиб һагғында дүшүнәркән елә бил күр ишыгы, нурлу бир алмә дахил олурам, бу нурлу ишыгла аломин Һ. М. Әрдәбили, Н. Вәзиров, Ф. Көчәрли, М. Ә. Сабир, Ч. Мәммәдгулузадә, Н. Нәриманов, Ә. Һагвердијев, С. С. Ахундов, Һ. Чавид, Ү. Һачыбәјов, Ј. В. Чәмәнзәминли, Ч. Чаббарлы, С. Вургун кими ишыглы, нурлу әдәбијјат вә мәдәнијјәт, сәнәт өмрү, дөрдләширом. Она көрә ки, бөјүк Шаиг мүәллим һәмин адамларда доғ, һәмсөһбәт олмуш, тез-тез көрүшмүш, дөрдләшмиш, көзәл хәлмишдир.

Анадан олмасынын 100 иллијини гејд етдијимиз Абдулла Шаигин Азәрбајҹан ичтимаи фикри тарихиндә мүстәсна хидмәти вардыр. Кичик јашлы ушаглармыз илк дәфә бу бөјүк педагогун «Икинчи илә», «Ушаг көзлүјү», «Кулвар», «Түрк чәлијки», «Милли гирәт китабы» кими дәрсликләрини охујур. Азәрбајҹан педагоҹи фикир тарихиндә мөшһур олан «Шаиг мәктәби»ндән кечиб ичтимаи һәјата гәдәм гојурдулар.

А. Шаиг, һәр шејдән өввәл, бөјүк халг мүәллими иди вә «мән јазычылығымдан зајадә мүәллимлијимлә фөхр едирәм» — дејирди. Онун әдәби јарадычылығы педагоҹи фәалијјәти илә сых әлагәдардыр. Азәрбајҹан ушаг әдәбијјаты хәзинәсинин инчиларини мәһз мүәллим-шаир Шаиг јаратмышдыр. Бир дә бурә ки, Шаиг јарадычылығынын халг әдәбијјаты илә бағлылығынын әлавә етмәк лазымдыр. Халг әдәбијјатынын инчәдән-инчәјә билмәси, орадакы инчиларо сечиб ајырмасы, ону вә «мәлы» етмәси вә јенидән тәзә руһда халга чатдырмасы А. Шаиг јарадычылығынын ән көзәл мәзмујјәтләриндәндир.

Ана дилинин әдәбијјатлыы, ширин-лијини, сәдәлијини бир чох ше'рләриндә, елә чә дә «Тыг-тыг ханым», «Тулҗ һәччә көрә», «Јахшы арха» кими гүввәтли мәнзум һекајәләрдә чанландыран, охучулара сәвидрик сәнәтәр хошбәхтдир. Һәлә 1911-чи илдә А. Шаиг өнәдәрдиҹи мәктубунда Фиридунбәј Көчәрли јазырды: «Чобанлар һагғында јаздығымыз ше'рләр чох хошума кәлди. Нечә көрәм онлары өзүм үчүн вә шакирдләр үчүн охумушам, онлара да чох хош кәлиб, үзүнү көчүрүбләр. Онлары хошә көлмәсинә сәбәб ше'рләрин сәдәлијји вә һәгиг һиссијјатдан дөгуб вүчүдә көлмәсидир».

А. Шаиг халг әдәбијјаты илә јанашы, классик Азәрбајҹан, Шәрг, Гәрб вә рус әдәбијјатына да әрдәчәкләр тәрәфиндән етмишди вә көзәл билирди. О, даһи Низамидән «Пәнднамә», В. Шекспирдән «Магбет», Д. Дефодан «Робинзон Крузо», И. А. Крыловандан тәмсилләр, М. Горкидән һекајәләр тәрҗүмә етмишдир. Онун тәрҗүмәләри јүксәк бәдии сәвијәси илә дә фәргләнир. Тәсадүфи дејилдир ки, бу күнләрдә М. Әмин Әбдәбәј адына Азәрбајҹан Дөвләт Академик Драм Театрында Шекспирин «Магбет»и мәнз А. Шаигин тәрҗүмәсиндә тамашаја гојурлар.

Әкәр «Көзәл бәһар», «Елоғлу», «Бир саат хәјалфәлик», «Зәһмәт вә Зинәт», «Гочолад» халг әдәбијјатынын тәсири илә јазылмышдырса, «Нушаба», «Султан Сәнчәр вә

ЭФЛАТУН САРА

ШАИГ

Јенә төктөнө вар Азәрбајчанда
Шаиг күнләридир, Шаиг илдир.
Шаиги јашадан үрәкдә, чанда,
Бу халга, вәтәнә шаиг илдир.

Дағлара сөс салды «Дағлар султаны»,
«Кечи» да көч еләди ај күнә сары.
«Симург гушу» етди Шаиг бабаны,
Бизим «Әсримизин гәһрәманлары».

«Нурријјәт өрнеси» ачды гол-ганад,
Севинди «бир күнүш зәрәсә» кими.
Говшуду Елоғлу, Араз, Гочолад